

Сатирично-гумористичні жанри на сторінках журналів «Маски» (1923р.) та «Жало» (1923р.)

Ю.О. Яцикович*

Львівський національний університет ім. Івана Франка, вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, 79044, Україна

*Corresponding author. E-mail: julia.savchun@ukr.net

Paper received 23.10.15; Revised 27.10.15; Accepted for publication 30.10.15.

Анотація. У статті проаналізовано сатирично-гумористичні жанри, які друкувалися в журналах «Маски» (1923 р.) та «Жало» (1923 р.), виокремлено особливості їх подачі. Малі жанри сатири та гумору представлені анекдотами, сатиричними віршами, епітафіями, рідше гумористичними абрєвіатурами та афоризмами. Великі жанри презентують фейлетони та сатиричні статті. Загалом, редакційним колективом вдалося цікаво, правдоподібно і у відповідному сатирично-гумористичному стилі відтворити реалії перших міжвоєнних років у Галичині.

Ключові слова: жанри, сатира, гумор, журнал «Маски», журнал «Жало»

Вступ. У міжвоєнне двадцятиліття особливу роль в галицькому суспільстві відігравали газети та журнали. Вони формували громадську думку, були рупором українства у боротьбі за свою незалежність, бо саме «в розвиненому суспільстві ми бачимо широку хвилю друкованого слова (у вигляді книжки, газети, журналу), бачимо, як різні угруповання намагаються використати друковане слово для впливу на широкі маси населення» [4, с.5].

Після поразки національно-визвольного руху 1918-1919 рр. українці Галичини шукали розради та підтримки у сатирично-гумористичних газетах та журналах. Це було зумовлено тим, що така періодика відзначалася тематичною актуальністю, гостротою вислову, сатиричною лаконічністю, несла заряд позитивних емоцій, розвивала національну ідею та намагалась об'єднати українство.

Водночас розвиток сатири та гумору зазвичай збігався з історичними подіями, які ставали джерелом тем та нових жанрів. Така закономірність підтверджується тим, що у міжвоєнний час на теренах Східної Галичини видавалося близько двох десятків різноманітних сатирично-гумористичних часописів, а це суттєво впливало на формування інформаційного поля краю.

Огляд матеріалів з теми дослідження. Чимало видань виходили недовго, проте вони внесли й свій слід у розвиток цього напрямку друкованого слова: журнал «Маски» (1923 р.) та «Жало» (1923 р.). Представлені на їхніх сторінках сатирично-гумористичні жанри ще не достатньо вивчені, не введені до наукового обігу, що й зумовлює актуальність цієї статті. Добрим винятком у цьому контексті є монографія Л. Сніцарчук «Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30-х рр. ХХ ст.», синтетичне дослідження В. Ігнатієнко «Українська преса (1816-1923 рр.)».

Мета статті – проаналізувати сатирично-гумористичні жанри, представлені у журналах «Маски» та «Жало».

Матеріали та методи дослідження. Дослідження базується на різноманітних публікаціях із сатирично-гумористичних журналів «Маски» (1923 р.) та «Жало» (1923 р.). Для реалізації поставлених завдань були використані методи порівняння та аналізу сатирично-гумористичних публікацій, наукової літератури.

Результати та їх обговорення. Сатирично-гумористичні видання міжвоєнного часу репрезентують та відтворюють і з політичної, і з історичної точки зору нову, подекуди навіть суперечливу сторінку історії. Вже перше число «Масок» відкривалося написом «По

конфіскації другий наклад». Не важко здогадатися, що цензура «вирізала» малюнок із першої сторінки, і залишила лише його назву «Вирішили».

Одним із найпопулярніших жанрів у повоєнній сатирично-гумористичній пресі були так звані сатиричні (вступні) вірші, які друкували, як правило, на другій сторінці журналу. Автори підбирали найрізноманітніші теми, зазвичай дотичні до суспільно-політичного чи побутового життя. Один із таких під назвою «Маски» таврував лицемірство, яке побутувало у тодішньому галицькому суспільстві:

«І патріоти, що горляють:

«Розіб'єм ворога в тріски!!»

Грізні як тигри виглядають,

А придивитися: маски!» [6, с.2].

Сатирично-гумористичні жанри у пресі повоєнного часу не завжди відповідають сучасним ознакам. Можна виділити декілька причин, які безпосередньо на це впливали:

- у міжвоєнний час спеціалізовані газети та журнали почали лише відроджуватись. Окрім того, польська цензура була вже не така лояльна, як австро-угорська, тому автори сатирично-гумористичних жанрів більшу увагу приділяли змісту, аніж формі;
- з цих причин проблематико-тематичний напрям відіграв основну роль;
- у часописах зазвичай не було системи рубрик, такої як у сучасних виданнях, а відповідно жанрова палітра могла бути довільною;
- не було сформовано класифікації жанрів на великі та малі.

Саме з таких причин одні жанри часто не лише переходили в інші, а виникали зовсім нові.

Своєрідною гумористичною розвідкою, з елементами публіцистичного стилю можна вважати публікацію «Жінка», де мова йде про «деякі породи жінок» [3, с.4]. Автор виділяє вісім типів жіноцтва – газдиня, незрозуміла жінка, модна жінка, весела вдовичка, жінка славіна, наївна, еманципантка і сваха. Наприклад, еманципантку охарактеризовано так: «Еманципантка, Амазонка або Суфрафетка належить до слабого пола, а часом до «Союза Українок». Вроджена їй непохитна енергія: коли вона на примір постановить дівувати до смерті, то найпізніше до року виходить замож. Головною її стравою є папіроски, улюбленим заняттям авантюри» [3, с.4-5].

Одна із публікацій «Масок» – «Сон на провінції» [17, с.2], написана у формі сатиричного діалогу. У сні до автора приходять маски, яка розповідає про новини,

що долітають зі Львова у провінцію: «Не кожний університет є легальний..., не кожний Українець сидів уже в тюрмі» [17, с.2]. Таким чином автор узагальнює ту суспільно-політичну обстановку, яка панувала в краї, адже арешти українців в період польської окупації стали буденним явищем. У свою чергу Український таємний університет, який діяв у Львові з 1921 по 1925 рр., був змушений функціонувати підпільно, а викладачі та студенти зазнавали обшуків й переслідувань.

Певної жанрової трансформації зазнали на сторінках «Масок» епітафії. Як відомо,

епітафія – це короткий текст на честь померлого, проте на сторінках журналу їх присвячували живим людям. Саме тому можна припустити, що автори писали такі епітафії, аби виділити особливості роботи, професії, та з гумором, у дотепній формі описати ту чи іншу людину:

«Це Бабій Олесь – поет грому, грюку,

Гаркоту крісів, гамору і гуку,

У вільних хвилях до любови рветься,

Що й не дивниця, бо він «бабій» зветься?...» [2, с.4].

Як відомо, О.Бабій – відомий галицький письменник, літературознавець, засновник літературної групи «Митуса», його сатиричні вірші та фейлетони друкували у «Будяці» та «Масках».

На сторінках «Масок» друкували й жанри, які можна визначити, як сатиричні абрєвіатури. До прикладу: «УССР = Українець скулив спину рабську» [16, с.5]. Або ще така: «ТРОЦКІЙ = товарищи робочіе отдайте царю корону и извинитесь!» [16, с.5]. У такій своєрідній формі вони зображали політичну ситуацію по ту сторону Збруча.

У рубриці «З дороги життя» зазвичай друкували різноманітні фейлетони. В одному з них мова йшла про масові арешти українців: «Та тільки останні таємничі масові арештування і візита незвичайного гостя у Львові навели нас – може бути – й на щасливу думку, з якою ось ділимося. Перш усього признаємо, що в деяких торжественних хвилях (візити високопоставлених осіб у Львові), або перед важними, ще не випробуваними політичними актами (вибори, тощо) неспокійні й непевні елементи рішучо не повинні користуватися повною свободою. Їм, отже, тому що самі до сього не догадувалися, пропоновано замешкувати на якийсь час – при вулиці Яховича у Львові, а на провінції в відповідних убікаціях» [5, с.6]. Зрозуміло, що автор розповідає не про вуличних злочинців, а про політв'язнів, адже польська влада, починаючи із 1919 р., періодично проводила арешти української інтелігенції, громадських активістів, студентів.

Постійним жанром на сторінках «Масок» був анекдот. Одними із найцікавіших можна вважати ті, які певною мірою ретранслюють різноманітні комічні ситуації на всіляких мистецьких імпрезах, бо саме у міжвоєнний період галичани полюбили відвідувати різноманітні вистави, бали і т.д.:

« – Скажіть, будь ласка, скільки може коштувати цей образ?

– Два-три мільйони.

– Невже ціни на полотно і на фарби аж так підскачили?!» [7, с.4].

Цікавими залишаються анекдоти, у яких згадуються тодішні політичні діячі:

« – Чому наші сусіди з таким завзяттям друкують свої марки?

– З привички. Таж Пілсудскі й Войцеховскі починали своє кар'єру з друкарства» [12, с.5].

Свою лепту в історію сатирично-гумористичної преси міжвоєнного часу вніс і журнал «Жало». Він виходив ще до війни, та знову відновив свою роботу в 1923 р. завдяки старанням П. Буняка. На першій сторінці редакція зазначила, що часопис виходитиме двічі на місяць.

Серед малих жанрів, що друкувалися у виданні, варто виокремити анекдоти. Вони зазвичай відображали різноманітні життєві ситуації із повсякденного життя галичан, акцентуючи увагу на тих змінах, які відбулись в суспільстві вже у міжвоєнний час:

«Марійка вичитала в «Інформаційному Календаріку, що середнє віддалення землі від сонця 149, 500.000 кілометрів.

– А кілька було перед війною? – питає батько.

– Так само.

– Якже-ж то? Ти прецінь говорив, що тільки перед війною мільйони мали далеко більшу вартість» [14, с.4].

Болючою темою для видавців була й польська цензура, яка пильно наглядала за українським друкованим словом, тому не дивно, що так часто саме їй присвячували анекдоти:

« – Чим є прикрашена кожда українська газета?

– Стереотиповим: «В Імени Річипосполитої Польської» [1, с.2].

І справді жодне суспільно-політичне чи сатирично-гумористичне видання не оминула цензурна заборона на якусь публікацію чи навіть цілу сторінку, зокрема журнали «Будяк», «Маски», «Жорна», «Жало» та ін.

Особливе місце в журналі займали різноманітні гумористичні та сатиричні вірші. Один з таких опублікували під назвою «Ода до хрунів» [13, с.3]. Як відомо, термін «хрунь» зародився ще у часи Австро-Угорської імперії і ним «величали» народних обранців, які зрадили свій електорат. Автор наголошує, що були такі хруні і перед війною, а тепер :

«Днесь є «хлібоїди» чесні,-

Хрунів рід не згинув!

Наслідки війни чудесні:

«Я бим в сойм полинув!» [13, с.3].

Деякі вірші на сторінках «Жала», хоча й не мали сатиричного-гумористичного підтексту, проте характеризувалися чітким соціальним спрямуванням. Відомий галицький поет Л.Лепкий закликав своїх співвітчизників у вірші «Голос надії» не втрачати оптимізму та віри у боротьбу свого народу:

«Хто каже Вам, що все одно,

Де жити, як вмірати,

Той тягне вас в bagno, на дно,

Той вам дає без dna судно

І каже кермувати» [11, с.2].

Вдаваний патріотизм автор якнайкраще відображає у фейлетоні «Патріот», розповідаючи як одного разу завітав у гості до емеритованого (на пенсії) радника. Останній показував свою любов до батьківщини, демонструючи жовто-блакитну стрічку, та співаючи антипольських пісень, «говорив про народ, про свої високопатріотичні почування, про боротьбу, про скорий кінець ворога» [8, с.2-3]. Але дуже скоро відкрилося його справжнє обличчя, бо злякався приходу поліції та можливого арешту, і тоді одразу ж «підбаворив» свого гостя такими словами: «Конспірація! Тільки конспірація!...душо, тіло ми положим!...!» [8, с.2-3].

Не важко здогадатися, що теми для таких фейлетонів черпалися із повсякденного галицького життя, а, можливо, і сам автор побував у гостях в такого «патріотичного» радника.

У рубриці «І те й те» знаходимо різноманітні фейлетони, сатиричні статті про події в краї та міжнародні перепиті. Наприклад, в одній із таких статей автор вдало іронізує над відомим крилатим висловом «Воля, Рівність, Братерство». Цей девіз Французької революції мав би асоціюватися із сучасним цивілізованим світом, проте у матеріалі наголошується, що деякі країни знову «відливають нові гармати, гострять ще не заржавілі багнети...» [9, с.5-6] і людей катують «в ім'я Волі, Рівності й Братерства» [9, с.5-6]. Увага акцентується на певному протиріччі між словами та діями тодішніх світових лідерів.

А у фейлетоні з цієї ж рубрики йдеться про новини із галицького краю – вибори «кресових» воєвод. Так, воєводою Волині обрали С. Сроковські, який у період українсько-польської війни пропонував активно боротися із українцями, цей «великий польський патріот» написав в одній краківській газеті статтю під назвою

«Za malo szubienic». Згодом «...ту статтю, в якій автор домагався від польської адміністрації як найбільших репресій над українським народом, передрукував тодішній одинокий щоденник «Вперед!», як доказ якими то способами деякі польські політики хочуть «успокоїти» українське населення» [10, с.6]. Такий вибір воєводи свідчив про ставлення польської влади до українців і, очевидно, був не проти взяти собі на озброєння його методи. Таким чином, автор продемонстрував ставлення поляків до «братів русинів».

Висновки. На сторінках «Масок» та «Жало» широко представлені сатирично-гумористичні жанри. З малих жанрів сатири та гумору найчастіше публікували сатиричні вірші та анекдоти, рідше афоризми, епітафії та навіть гумористичні абрєвіатури. Великі жанри представлені фейлетонами, сатиричними статтями.

Загалом, редакційним колективам «Масок» та «Жало» вдалося наповнити свої видання різноманітними сатирично-гумористичними жанрами, які деколи зазнавали певних трансформацій, проте достовірно, у відповідному сатирично-гумористичному стилі, представляли перші міжвоєнні роки в Галичині.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] А-га. «Прикраса» /А-га // Жало. – 1923. – №4. – 31 берез. – С.2.
[2] Епітафії // Маски. – 1923. – №3. – 30 квіт. – С.4.
[3] Жінка // Маски. – 1923. – №1. – 30 берез. – С.4-5.
[4] Ігнатієнко В. Українська преса : (1816–1923 рр.): (історико-бібліографічний етюд) / В. Ігнатієнко. – К.: Державне вид-во України, 1926. – С.5.
[5] Прудків К. З дороги життя / Кузьма Прудків // Маски. – 1923. – №4. – 5 черв. – С.6.
[6] Купчинський Р. Маски / Роман Купчинський // Маски. – 1923. – №1. – 30 берез. – С.2.
[7] Ле. З мистецької вистави / Ле // Маски. – 1923. – №4. – 5 черв. – С.4.
[8] Леонід. Патріот /Леонід // Жало. – 1923. – №3. – 1 берез. – С.2-3.
[9] Любомір. І це й те/Любомір // Жало. – 1923. – №1. – 1 лют. – С.5-6.
[10] Любомір. І це й те/Любомір // Жало. – 1923. – №2. – 15 лют. – С.6.
[11] Лепкий Л. Голос надії /Левко Лепкий // Жало. – 1923. – №3. – 1 берез. – С.2.
[12] Марка//Маски. – 1923. – №1. – 30 берез. – С.5.
[13] Мирко. Ода до хрунів /Мирко // Жало. – 1923. – №3. – 1 берез. – С.3.
[14] Повеєнні діти//Жало. – 1923. – №1. – 1 лют. – С.4.
[15] Сніцарчук Л. В. Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20-30-х рр. XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості / Л.В. Сніцарчук; НАН України. Львів. наук. 6-ка ім. В.Стефаніка. Наук.-дослід. центр періодики. – Л., 2001. – 240 с.
[16] Світські шаради // Маски. – 1923. – №3. – 30 квіт. – С.5.
[17] Хрущ І. Сон на провінції / Іван Хрущ // Маски. – 1923. – №3. – 30 квіт. – С.2.

REFERENCES

- [1] A-ha. «Ornament» /A-ha //Zhalo. –1923. – №4. – March 31. – P.2.
[2] Epitaphs // Masks. – 1923. – №3. – April 30. – P.4.
[3] oman // Masks.– 1923.– №1.– March 30.– P.4-5.
[4] Ihnatienko,V. Ukrainian press: (1816–1923): (Historical and bibliographic study), V. Ihnatienko. – K.: State publishing house Ukraine, 1926. – P.5.
[5] Prudkiv K. From the liferoad / Kuzma Prudkiv // Masks. – 1923. – №4.– June 5. – P.6.
[6] Kupchinsky R. Masks / Roman Kupchinsky // Masks. – 1923. – №1. – March 30. – P.2.
[7] Le. From the art exhibition / Le // Masks. – 1923. – №4. – June 5. – P.4.
[8] Leonid. Patriot /Leonid // Zhalo. – 1923. – №3. – March 1. – P.2-3.
[9] Lubomir. And this and that /Lubomir // Zhalo. – 1923. – №1.– February 1.– P.5-6.
[10] Lubomir. And this and that / Lubomir// Zhalo. – 1923. – №2. – February 15.– P.6.
[11] Lepky L. Voice of hope / Levko Lepky // Zhalo. – 1923. – №3. – March 1.– P.2.
[12] Stamp // Masks. – 1923.–№1. – March 30. – P.5.[
[13] Mirko. Ode to traitors /Mirko // Zhalo. – 1923. – №3. – March1. – P.3.
[14] Postwar children // Zhalo.– 1923. – №1. – February 1.– P.4.
[15] Snitsarchuk L.V. Ukrainian satirical and humorous periodicals of Halychyna of the 20-years of the XX century: historical and functional aspect of interpretational peculiaritie/ L.V. Snitsarchuk ; The National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv National Scientific Library. Research Centre periodicals.– L., 2001.– 240 p.
[16] Soviet charade // Masks. – 1923. –№3. – April 30. – P.5.
[17] Khrushch I. Dream in the province / Ivan Khrushch // Masks. – 1923. – №3. – April 30. – P.2.

Satirical and humorous genres in the magazines «Masks» (1923) and «Zhalo» (1923)

Y. O. Yatsykovich

Ivan Franko National University of Lviv, Generala Chuprynyk str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

Abstract. The article analyzes the satirical and humorous genres that were published in magazines «Masks» and «Zhalo», also the features of their submission were highlighted. Small genres of satire and humor are presented with anecdotes, satirical poems, epitaphs, sometimes humorous acronyms and aphorisms. Large genres are satires and satirical articles. In general the editorial teams recreated the first postwar years of Galicia in interesting, believable and satirical style.

Keywords: genres, satire, humor, magazine «Masks», magazine «Zhalo»